

Presentation av kunskapssammanställningen Genusperspektiv på olycksfall och dödsolyckor i arbetslivet

På konferensen "Att förebygga dödsolyckor" 5 maj 2017

ARBETSMILJÖ
VERKET

Genusperspektiv på olycksfall och dödsolyckor i arbetslivet

LUNDS UNIVERSITET
Lunds Tekniska Högskola

Åsa Ek, LTH, Lunds universitet

Gunilla Olofsdotter, Mittuniversitetet

Presentation av oss

- Gunilla Olofsdotter, docent i sociologi, Mittuniversitetet
- Åsa Ek, docent i arbetsmiljöteknik, LTH, Lunds universitet

Vår presentation:

- Bakgrund till kunskapssammanställningen
- Gunilla – vilken roll normer och föreställningar om kön spelar för risktagande och olyckor
- Åsa – genusperspektiv i förebyggande säkerhetsarbete
- Slutsatser

Dödsolycka i hamnen – man överkörd av hjullastare

Man avled vid skogsarbete

Man omkom efter arbetsplatsolycka

Man död – fick betongföremål över sig

Dödsolycka på byggarbetsplats

MAN FÖLL TOLV METER FRÅN HÖG HÖJD

Två döda i arbetsplatsolycka vid ställverk

Uppdraget

Regeringsuppdraget:

- Innebar att Arbetsmiljöverket skulle analysera olycksriskerna inom de yrken och sektorer där män dominerar, för att sedan med hjälp av ett genusperspektiv synliggöra vilka sociala processer och organisatoriska faktorer som kan ligga bakom olyckorna.

Vårt uppdrag:

- Att ta fram en kunskapssammanställning med en tvärvetenskaplig ansats som skulle belysa hur föreställningar om kön kan ha betydelse för olyckor och dödsolyckor och för förebyggande säkerhetsarbete inom särskilt olycksdrabbade mansdominerade yrken och sektorer.

Syfte

Det övergripande syftet med den här kunskapssammanställningen är att bidra till kunskap om hur föreställningar om kön kan ha betydelse för säkerhetsarbete och arbetsrelaterade olyckor och dödsolyckor inom särskilt olycksdrabbade mansdominerade yrken och sektorer.

Mer specifikt sammanställer vi forskning om:

- hur föreställningar om kön kan ha betydelse för säkerhetsarbete och olycksrisker i mansdominerade yrken och sektorer
- hur man kan använda ett genusperspektiv i arbetsmiljö- och säkerhetsarbetet för att arbeta förebyggande mot olycksfall och dödsolyckor.

Metod

Urval av litteratur:

- Vi har sökt internationell, vetenskapligt granskad forskning med början från år 2000 via databaser

För att belysa svenska perspektiv på arbetslivsfrågor har vi även inkluderat:

- Svensk forskning från år 2000 som inte går att hitta via dessa databaser. (avhandlingar, böcker, rapporter med tillräckliga metodbeskrivningar och relevant empiri)
- Rapporter och översikter från Arbetsmiljöverket

Bakgrund

– könssegregering och olycksrisker

- Den svenska arbetsmarknaden är starkt könssegregerad.
- Får olika konsekvenser för män och kvinnor när det gäller arbetsmiljö, möjligheter att påverka sitt arbete, flexibilitet, sociala och fysiska arbetsförhållanden och hälsa.
- Mansdominerade sektorer som jord- och skogsbruk, bygg, tillverkning och transport har bland det högsta antalet olyckor med dödlig utgång.
- Minskning från 58 personer år 2011 till 34 personer år 2015.
- Yrkestillhörighet, arbetsplatsens storlek och näringsgren förklarar i huvudsak olycksrisker och inte individuella faktorer (kön, ålder, bakgrund).
- Genusperspektiv är viktigt för att förstå hur föreställningar om kön kan inverka på risktagande, organisationskultur, arbetssätt, attityder till säkerhet osv.
- Varför väljer män att arbeta inom just dessa yrken?

Föreställningar om kön har betydelse för olyckor och säkerhetsarbete

---

Några sammanfattande punkter:

- Maskulina normer påverkar attityder till säkerhet, risker och arbetsmiljö.
- Flera olika maskuliniteter kan vara närvarande inom en och samma arbetsplats, och det kan få olika följder för säkerheten.
- Moderniseringstendenser inom manligt kodade yrken gör att maskulina yrkesidentiteter håller på att förändras.
- Tidiga socialisationsprocesser har betydelse för varför någon väljer riskfyllda yrken och för hur anställda ser på säkerhet, risker och hälsa.
- Socioekonomiska faktorer kan påverka risktaganden och säkerhetsarbetet.

Normer och föreställningar om kön

- Könsmärkningen av yrken påverkas av normer och värderingar i samhället.
- Normer och förväntningar om hur kvinnor och män förväntas uppföra sig påverkar individen och tvingar hen att förhålla sig till förväntningar om t ex beteenden, attityder och förhållningssätt.
- Organisationens struktur, kultur och värderingar påverkar kvinnors och mäns möjligheter att agera.
- Dessa beteenden, föreställningar och strategier kan påverka arbetssituationen och arbetsmiljön.

Maskuliniteter

Vissa egenskaper beskrivs ofta som viktiga för att arbeta i mansdominerade yrken, och ibland som en förklaring bakom den höga andelen olyckor inom dessa yrken.

Det kan handla om:

- att vara "tuff" och "aktiv"
- att kunna utstå fysisk smärta utan klagomål
- styrka och uthållighet, risktagande
- yrkesideal grundade i en maskuliniserad industriarbetartradition.

Ökad tidspress och produktivitetskrav tillsammans med sådana yrkesideal kan vara en del av förklaringen till överrepresentationen.

Maskulina normer och kulturer

Den organisatoriska kulturen:

- innehåller normer, praktiker, språk och värderingar som reflekterar den socialt konstruerade bilden av maskulinitet och femininitet.
- Dessa fungerar som mer eller mindre tydliga regler och normer om vem som ska göra vad, och vad som är passande manligt eller kvinnligt beteende.
- Flera olika typer av maskuliniteter inom samma organisation – ”tävla” om att vara det mest ideala sättet att vara en man.
- Kan finnas klasskillnader mellan män – t ex de som utför det praktiska arbetet och arbetsledare.

Den dominerande maskulina kulturen:

- Påverkar t ex byggnadsarbetarnas attityder till säkerhet och arbetsmiljö (tuff, stark, risktagande).
- Att vägra utföra något farligt kan leda till att medlemskapet i den dominerande maskulina kulturen ifrågasätts.
- Arbetare som inte är villiga att riskera egen säkerhet kan ses som veka och äventyra ackordet.

Kvinnor möter maskulina kulturer

Kvinnors närvaro kan utmana genusordningen

- Tvetydig situation – anta den dominerande manliga normen eller utmana den och riskera att uppfattas som ett hot.

Minoritetspositionen kan innebära:

- Motstånd
- Diskriminerande beteenden
- Vägran att arbeta i samma arbetslag
- Betraktas som outsider om en inte anpassar sig
- Sexuella trakasserier, sexism och öppen fientlighet
- Svårt att utmana dessa normer utan att riskera uteslutning från arbetslagets gemenskap.

Maskulina normer under förändring

Några exempel:

Räddningstjänst/brandkår:

- Emotionell styrka, social förmåga, kollektiv förståelse av risker och ansvar
- Ge samhällsservice, god kommunikation och gruppsolidaritet

Gruvnäringen

- En stabil oföränderlig manlighet och en reflekterande/flexibel manlighet som ger utrymme för individuella uttryck

Byggsektorn

- Ökad acceptans för kvinnor

Oljeborrplattform

- Satsning förbättra säkerhet – skapade en kultur som uppmuntrade män att frångå konventionella maskulina beteenden – erkänna fysiska begränsningar, misstag och öppet visa känslor.

Maskuliniteter och säkerhet

- Olika maskulina uttryck påverkar säkerheten på olika sätt – därför viktigt med genusperspektiv.
- Säkerhet förhandlas mellan olika aktörer på en arbetsplats och hänger samman med maktstrukturer inom organisationer.
- Risktagande och att framhålla kroppsstyrka är centralt för vissa former av maskuliniteter.
- ”Riktiga” arbetande män följer inte regler, oroar sig inte om säkerhet och hälsa och kan avstå från att be om hjälp.
- Frågor om hälsa och säkerhet kan bortförklaras som något oundvikligt.

Socialisationsprocesser

- Dominanta maskuliniteter kan påverka riskuppfattning och hur de normaliseras på arbetsplatsen.
- Socialiseringen under lärlingstiden påverkar synen på säkerhet och hälsa.
- Erfarenhetsbaserad kunskap överförs från generation till generation.

”Rimliga” risker och praktikgemenskaper

- Socioekonomiska faktorer exempelvis osäkra anställningar påverkar olycksrisker.
- Kan vara svårt att vägra arbeta under osäkra förhållanden, eller rapportera sådana.
- Mindre allvarliga skador kan ses som en ”del av jobbet”.
- En praktikgemenskap skapas där arbetarna förhåller sig till ”rimliga” risker inom ett visst organisatoriskt sammanhang.
- Normer, en dominerande maskulin kultur, som påverkar attityder till säkerhetsfrågor och minimerar oron att råka ut för olyckor.

Förebyggande säkerhetsarbete mot olyckor

Några sammanfattande punkter:

- Behöver arbeta med att förändra könskonstruktioner för att kunna minska risker och olyckor.
- Förändring av en arbetsplats säkerhetskultur kan förändra arbetsplatsens maskulinitetskultur.
- Valfungerande rapportering och lärande från tillbud och olyckor behöver utvecklas.
- Arbetsplatsintroduktioner och utbildning för säkerhet är viktigt för proaktivt arbetsmiljö- och säkerhetsarbete.
- Ledningssystem för säkerhet, hälsa och miljö är centrala för att bibehålla och förbättra säkerheten på arbetsplatser.
- Medvetet och engagerat ledarskap för säkerhet är avgörande för ett framgångsrikt arbetsmiljö- och säkerhetsarbete.

Arbeta med att förändra könskonstruktioner

- Könskonstruktioner har tydliga kopplingar till risker och olyckor.
- Vi behöver bredare förståelse för maskuliniteter för att kunna identifiera viktiga faktorer för förebyggande säkerhetsarbete.

Utveckla maskulinitetskulturer genom att förändra säkerhetskulturen

---

- Utveckla säkerhetsinitiativ som förändrar det manliga beteendet på arbetsplatsen, t ex
  - » gemensamma mål med fokus på kollektivets, inte individens, välmående
  - » kompetens knyts till arbetsuppgifter inte till maskulina egenskaper
  - » kulturen främjar öppenhet och diskussion om säkerhet.
- Utveckla säkrare och mer effektiva arbetslag (hög-reliabla arbetslag).
- Ensamarbete och utveckling av säkerhetskultur.

Förbättra rapportering av och lärande från tillbud och olyckor

---

- Ett effektivt förebyggande arbetsmiljö- och säkerhetsarbete behöver systematiskt samla information om risk och säkerhet.
- Maskuliniteter spelar en roll i att tysta klagomål på arbetsplatsen och att frågor som rör säkerhet och hälsa underrapporteras.

Behov finns att

- utveckla effektiva rapporteringssystem
- utveckla bättre lärandekulturer (med djup/bred analys)
- motivera och öka förståelsen för behovet och nyttan med rapportering.

Utveckla arbetsplatsintroduktioner och säkerhetsutbildningar

- Design och utformning viktig då de socialiserar anställda att se på och agera för säkerhet och hälsa på ett visst sätt.
- Vilka som utbildar är centralt för socialiseringen och för säkerheten.
- Små och medelstora företag kan pga ekonomisk instabilitet ha svårt att upprätthålla utbildningar och säkerhetskunskaper.

Utveckla processer och ledningssystem för säkerhet och hälsa

- Formaliserade ledningssystem ses ofta som centrala för att öka säkerheten i det operativa arbetet.
- Rådande strukturer och praktiker kan inverka på funktionaliteten, användbarheten och effektiviteten
  - kan krocka med föreställningar om yrkesskickligheter
  - kan krocka med produktionsmål.
- Medarbetares delaktighet viktig vid framtagande och förändring av säkerhetsrutiner och procedurer.
- Strategier för säkerhet och hälsa kan vara svårare att implementera vid tillfälliga arbeten och arbetssituationer.

Medvetet och engagerat ledarskap för säkerhet

- Ledningen och ledarskapet har en viktig roll för säkerhetsarbete och säkerhetskultur.
- Som kulturbärare torde de ha stor betydelse för arbetsplatsers maskulinitetskulturer.
- Olika aspekter kopplade till ledarskap: engagemang för säkerhet, omsorg om anställda, ömsesidigt förtroende, uppmärksamhet på missnöje, lyssnar av, rättar till brister.
- Påverkar anställdas motivation, deltagande och beteende.
- Tvärkulturell kompetens för ledarskap inom säkerhet kan behöva identifieras och utvecklas.

Slutsatser

- Föreställningar om kön spelar en roll för olyckor och säkerhetsarbete.
- Maskulinitetskulturen kan bli en motkultur mot arbetsmiljö- och säkerhetsförbättringar.
- Osäkra/tillfälliga anställningar och produktivitetskrav kan påverka risktagande och säkerhetsarbete.
- Maskulina yrkesidentiteter kan förändras och moderniseras.
- Ett antal områden viktiga för olycksförebyggande arbete har identifierats vilka kan stärkas genom att ha ett genusperspektiv.
- Genusperspektiv behövs i det olycksförebyggande arbetet på olika systemnivåer (t ex arbetsgrupp, arbetsplats, branschspecifikt).

Mer kunskap behövs

- Den genusinriktade forskningen kring olycksrisker och förebyggande säkerhetsarbete är begränsad.
- Mer forskning behövs t ex om:
  - tidiga socialiseringsprocesser och samverkan med yrkesval
  - säkerhetskultur och ledningssystem för säkerhet, hälsa, miljö
  - ledarskapets inverkan på maskulinitetsnormer och riskbeteenden
  - identifiera faktorer viktiga för säkerhet vid ensamarbete resp lagarbete.

Tack för uppmärksamheten!

Mittuniversitetet
MID SWEDEN UNIVERSITY

Gunilla Olofsdotter, Mittuniversitetet
gunilla.olofsdotter@miun.se

LUNDS UNIVERSITET
Lunds Tekniska Högskola

Åsa Ek, LTH, Lunds universitet
asa.ek@design.lth.se

Läs mer om alla
kunskapssammanställningar på
www.av.se

ARBETSMILJÖ
VERKET